

Міністерство освіти і науки України
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

СЕНИК АЛЛА МИХАЙЛІВНА

УДК 374.015.31:172.12 (477) (043.5)

**ДЕРЖАВНИЦЬКЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник –

доктор педагогічних наук, професор
Москальова Людмила Юрївна,
Мелітопольський державний
педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького,
проректор з наукової роботи.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,
Філіпчук Георгій Георгійович,
НАПН України, член бюро
відділення професійної освіти і освіти
дорослих;

кандидат педагогічних наук,
Івженко Юрій Васильович,
Державна наукова установа «Інститут
модернізації змісту освіти», сектор
національно-патріотичного виховання
відділу наукового та навчально-
методичного забезпечення змісту
позашкільної освіти та виховної
роботи, старший науковий
співробітник.

Захист дисертації відбудеться 25 вересня 2019 р. о 10.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.051.06 Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля за адресою: 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-А, Президія Національної академії педагогічних наук України, конференц-зала (1 поверх).

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті СНУ ім. В. Даля <https://snu.edu.ua/> та у науковій бібліотеці Державного вищого навчального закладу «Університет менеджменту освіти» НАПН України за адресою: 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52 Г (3 поверх).

Автореферат розіслано 23 серпня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. С. Сідаш

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Тенденції, що характеризують сучасний етап розвитку українського суспільства, засвідчують нагальну потребу в нових підходах, технологіях і методах виховання молоді, здатної до реалізації своїх здібностей та інтересів не лише у навчальній, а й у позанавчальній діяльності. Насамперед це стосується учнівської молоді, до якої у наш час висуваються підвищені вимоги відповідно до розвитку їхньої готовності захищати Вітчизну, виховання патріотичних почуттів, громадянськості тощо. Важливе місце повинно відводитись формуванню цінностей вільної людини, яка володіє глибоким почуттям відповідальності за долю країни, за її процвітання й розвиток, і саме тому роботу у позашкільних навчальних закладах слід вибудовувати як процес, у якому учнівська молодь свідомо набуває чіткої позиції «Я – державник». Ця позиція, що відображено у законах, державних освітніх документах, концепціях і стратегіях, має виховуватися не лише у навчально-виховному процесі загальноосвітніх шкіл, а й під час позашкільної роботи.

Національна доктрина розвитку освіти України орієнтує систему національного виховання на досягнення мети, що спрямована на розвиток свідомого громадянина, патріота, здатного до співпраці та міжкультурної взаємодії.

Значний внесок у дослідження теоретико-методологічних основ виховання особистості зробили своїми працями В. Алфімов, Ш. Амоношвілі, М. Євтух, Є. Зеленов, М. Роганова, Г. Пустовіт, Г. Філіпчук, Г. Шевченко та ін.

Разом із тим у різних напрямках модернізації сучасної системи виховання учнівської молоді необхідним є перегляд накопиченого позашкільними навчальними закладами багатого досвіду, оновлення його змісту та організації педагогічних умов оптимізації процесу державницького виховання особистості (І. Бех, О. Биковська, В. Вербицький, Ю. Ївженко, Л. Ковбасенко, О. Литовченко та ін.).

Так, психолого-педагогічні аспекти цієї проблеми сфокусовано у роботах І. Беґа, Г. Ващенко, Л. Костенко, І. Надольного, В. Сухомлинського та ін. Основна увага сучасних дисертаційних досліджень, що аналізують ідеї військово-патріотичного, національно-патріотичного, патріотично-військового виховання, зосереджується на розвитку, патріотичної позиції у молоді, громадянсько-діяльнісних якостей (О. Гевко, С. Головчук, Т. Фогель). Помітний інтерес для наукового пошуку становлять дисертаційні дослідження, в яких приділено увагу формуванню патріотизму старшокласників у позанавчальній виховній діяльності (Р. Петронговський) та розкрито проблему національно-патріотичного виховання в умовах позашкільного навчального закладу (Т. Гавлітіна); національно-патріотичному вихованню учнівської молоді у позаурочний час на західноукраїнських землях у 1919-1939 рр. (Я. Яців) та ін. Водночас засади державницького виховання учнівської молоді розкривають лише окремі вчені: П. Кононенко (концептуальні засади національно-державницького виховання); С. Рашидов (теоретико-методологічні засади виховання у молоді цінностей громадянського суспільства) та ін.

Теоретичне осмислення різних аспектів виховання учнівської молоді в умовах модернізації системи позашкільних навчальних закладів освіти висвітлює низку *суперечностей*:

- між об'єктивною потребою українського суспільства у вихованих дітях, що поважають Конституцію України, державні символи, політичний устрій суспільства, громадянські права інших людей та недостатнім рівнем організації системи державницького виховання у сучасних умовах функціонування позашкільних навчальних закладів;

- між вимогами, що висуваються до учнівської молоді відповідно до її самовдосконалення, саморозвитку як майбутніх громадян України та недостатньою розробленістю теоретико-методичних засад державницького виховання особистості;

- між широким виховним потенціалом позашкільних навчальних закладів та недостатнім рівнем розробленості організаційно-методичного забезпечення державницького виховання учнівської молоді для змістовного наповнення вільного часу молоді.

Отже, актуальність та недостатня розробленість проблеми державницького виховання, пошуки усунення зазначених суперечностей і об'єктивна потреба українського суспільства щодо формування у сучасній молоді позиції «Я – державник» зумовили вибір теми дослідження *«Державницьке виховання учнівської молоді в умовах позашкільного навчального закладу»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до теми науково-дослідницької роботи кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького «Теоретичні та практичні аспекти формування загальнолюдських цінностей особистості у культурно-освітньому просторі» (державний реєстраційний номер 0118V004190). Тему роботи затверджено вченою радою Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 5 від 22 грудня 2014 р.) та узгоджено рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 24 березня 2015 р.).

Об'єкт дослідження – процес державницького виховання учнівської молоді у системі позашкільної освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови державницького виховання учнівської молоді у позашкільних навчальних закладах.

Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу проблеми дослідження обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови державницького виховання учнівської молоді у позашкільних навчальних закладах.

Гіпотеза дослідження – державницьке виховання учнівської молоді у позашкільних навчальних закладах здійснюватиметься ефективно за таких умов: забезпечення позитивної мотивації та установки на формування позиції «Я – державник» у процесі діалогової взаємодії вихователя з вихованцем;

застосування різноманітних форм та методів виховної роботи відповідно до ступеня активності громадянської позиції та інтелектуальних якостей учнівської молоді; реалізація стосунків у системі «вихователь – вихованці – батьки» з урахуванням специфіки організації політичної влади для населення, яке мешкає на певній території.

Відповідно до мети та гіпотези визначено основні **задачі дослідження**:

1. Проаналізувати історико-педагогічний аспект державницького виховання та схарактеризувати сутність поняття «державницьке виховання учнівської молоді».

2. Дослідити виховний потенціал позашкільних навчальних закладів для оптимізації системи державницького виховання учнівської молоді.

3. Визначити критерії, показники і рівні державницької вихованості в учнівської молоді.

4. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови державницького виховання учнівської молоді у позашкільних навчальних закладах.

Для реалізації мети, розв'язання поставлених завдань використано комплекс сучасних загальнонаукових **методів**: *теоретичні* – аналіз (історичний, порівняльний), синтез, узагальнення, зіставлення, що послугували вивченню літературних джерел, законодавчої й нормативно-правової бази, українського та зарубіжного досвіду державницького виховання учнівської молоді в умовах позашкільного навчального закладу; *емпіричні* – обсерваційні (пряме й непряме спостереження, методи експертного оцінювання та самооцінювання); *діагностичні* (анкетування, експертне опитування, тестування, бесіди), що допомогли з'ясувати рівень державницької вихованості учнівської молоді; *статистичні* – кількісний аналіз якісних даних для забезпечення їх вірогідності.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальною роботою охоплено учнівську молодь, яка відвідує позашкільні навчальні заклади: Дитячо-юнацький Пластовий центр Тернопільської міської ради, Мелітопольський курінь Козацького війська Запорізького Низового, Мала академія наук Мелітопольської міської ради Запорізької області, комунальний заклад «Рівненська обласна станція юних туристів» Рівненської обласної ради. У дослідженні безпосередньо брали участь 220 вихованців позашкільних навчальних закладів, відповідно в контрольній групі – 114 осіб, в експериментальній групі – 106 осіб.

Наукова новизна і теоретичне значення:

– уперше теоретично обґрунтовано і розкрито зміст процесу державницького виховання учнівської молоді у позашкільних навчальних закладах; виявлено та обґрунтовано педагогічні умови державницького виховання учнівської молоді у позашкільних навчальних закладах (забезпечення позитивної мотивації та установки на формування позиції «Я – державник» у процесі діалогічної взаємодії вихователя з вихованцем; застосування різноманітних форм та методів виховної роботи з урахуванням ступеня активності громадянської позиції та інтелектуальних якостей учнівської молоді; реалізація стосунків у системі «вихователь – вихованці –

батьки» з урахуванням специфіки організації політичної влади для населення, яке мешкає на певній території); розкрито сутність поняття «державницьке виховання учнівської молоді» як процес впливу вчителів і батьків на учня з метою виховання в нього духовно-моральних цінностей, національно-патріотичних почуттів, громадянськості, формування ідеалу свідомого політичного діяча, який служить народу, що проживає на території, за яку влада несе відповідальність; визначено критерії, показники й рівні державницької вихованості в учнівської молоді;

– уточнено зміст таких понять, як «нація», «патріотизм», «громадянство», «національне виховання», «патріотичне виховання», «громадянське виховання»;

– подальшого розвитку набули зміст, форми, методи виховання в умовах роботи позашкільних навчальних закладів, що спрямовані на формування позиції «Я – державник».

Практичне значення результатів дослідження полягає у підготовці навчально-методичних матеріалів для формування позиції «Я – державник» в учнівської молоді; розробці та впровадженні методичних рекомендацій «Особливості державницького виховання учнівської молоді» для вихователів позашкільних навчальних закладів, педагогів, психологів, які працюють з учнівською молоддю; апробації тренінгових вправ та спеціальних методик державницького виховання у закладах позашкільної освіти; удосконаленні діагностичного інструментарію для організації процесу державницького виховання учнівської молоді тощо.

Упровадження результатів дисертації. Наукові положення та результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Дитячо-юнацького Пластового центру Тернопільської міської ради (довідка № 56 від 22 грудня 2017 р.), Мелітопольського куреню Козацького війська Запорізького Низового (довідка № 11 від 9 січня 2019 р.), Малої академії наук Мелітопольської міської ради Запорізької області (довідка № 38 від 24 травня 2017 р.), комунального закладу «Рівненська обласна станція юних туристів» Рівненської обласної ради (довідка № 200-01/01-11/17 від 24 жовтня 2017 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження обговорено на науково-практичних конференціях, форумах і семінарах різних рівнів:

міжнародних – «Міжнародні дні освіти дорослих в Україні» (м. Мелітополь, 2016 р.); «Людина в умовах мінливості соціокультурного простору: духовно-практичний вимір» (м. Мелітополь, 2016 р.); «Тенденції розвитку психології та педагогіки» (м. Київ, 2016 р.). «Актуальні питання освіти і науки» (м. Харків, 2018 р.); «Дослідження різних напрямів розвитку психології та педагогіки» (м. Одеса, 2018 р.); «Духовно-культурне виховання особистості в умовах входження людства в епоху культури» (м. Київ, 2019 р.).

всукраїнських – «Роль освіти у формуванні життєвих цінностей молоді» (м. Мелітополь, 2015 р.); «Мелітополь інтеркультурний: джерела та горизонти діалогу» (м. Мелітополь, 2016 р.); «Державотворчий досвід Богдана Хмельницького та проблеми сучасного суспільно-політичного розвитку

України» (м. Мелітополь, 2016 р.); «Соціально-педагогічний дискурс сучасної освіти: досвід та інновації» (м. Львів, 2016 р.).

Матеріали дослідження обговорювалися під час регіональних семінарів, у роботі круглого столу «Світоглядні орієнтири національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» (м. Мелітополь, 2016 р.), а також на звітних науково-практичних конференціях кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (2015–2019 рр.).

Публікації. Основні положення і результати дослідження висвітлено у 12 одноосібних наукових працях, з яких 8 відображають основні результати наукових пошуків, з яких 1 публікація – у міжнародному виданні, 2 праці апробаційного характеру, 2 – додатково висвітлюють наукові результати.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (178 найменувань, з них 19 – іноземною мовою), додатків (на 42 сторінках). Загальний обсяг дисертації – 219 сторінок. Робота містить 17 таблиць та 9 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, представлено зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; схарактеризовано методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичну значущість одержаних результатів; подано відомості про апробацію результатів дослідження й упровадження результатів наукового пошуку, публікації автора та структуру й обсяг роботи.

Перший розділ «Теоретичні основи державницького виховання учнівської молоді» присвячено аналізу наукових джерел, узагальненню теоретико-методологічних основ державницького виховання учнівської молоді в умовах позашкільного навчального закладу, вивченню стану проблеми державницького виховання у педагогічній теорії і практиці та визначенню сутності понятійного апарату дослідження.

Аналіз наукових джерел, філософської, психологічної, педагогічної літератури дав змогу встановити, що проблема державницького виховання представлена у різних аспектах, а саме: філософському (Платон, Сократ, Аристотель, І. Фіхте, І. Кант, Г. Гегель та ін.), історичному (О. Бочковський, О. Вівчаренко, Н. Лешкович, Б. Тищик та ін.), психолого-педагогічному (І. Бех, Г. Ващенко, В. Вишневський, С. Гончаренко, Ю. Івженко, В. Сухомлинський, Ж. Толєн, Г. Філіпчук та ін.).

З'ясовано ідеї представників педагогічної школи національного виховання світового рівня, що ґрунтуються на працях Г. Ващенка, В. Вернадського, Б. Грінченка, М. Грушевського, М. Драгоманова, С. Єфремова, В. Каразіна, Б. Лепкого, М. Максимовича, О. Потебні, С. Русової, К. Ушинського, І. Франка, М. Шашкевича, Т. Шевченка, П. Юркевича та ін., що дозволило виявити особливості державницького виховання молоді: ідеї про людину як представника держави; увага до представника держави відповідно

його обов'язків як громадянина; відповідальне служіння політичної еліти народу країни тощо. Концептуальними для дослідження є ідеї організації виховного процесу, що представлено у працях І. Беха, М. Євтуха, П. Кононенка, В. Кузя, О. Любара, Л. Москальової, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, О. Сухомлинської, Г. Шевченко та ін.

Вивчення наукових праць дозволило стверджувати, що реформування сучасного навчально-виховного процесу не матиме сенсу й результату, коли його зміст не опиратиметься на класичні педагогічні принципи культуро- та природовідповідності, народності; коли держава та громадянські інститути, освітні установи не позбавлятимуть суспільство і школу національного ґрунту. І, нарешті, на сьогоднішній день, коли народ України обрав мирний шлях розвитку, формуючи нову культурно-освітню політику, ми маємо засвоїти європейські норми державотворення відповідно до того, що неможливо вважати себе гідним народом, який не зберігає власну національну ідентичність, не поцінує державну мову, культуру, історичні традиції.

У дослідженні виокремлено методологічні підходи щодо формування позиції «Я – державник», серед них: аксіологічний (забезпечує формування в особистості системи національних і загальнолюдських цінностей та позитивної мотивації у проектуванні себе як носія цінностей української нації), особистісно орієнтований (сприяє духовно-моральному розвитку особистості кожного учня та вихованню ціннісних орієнтацій).

Узагальнено, що теоретичні засади формування державницької позиції українців у руслі представлених підходів визначаються обґрунтуванням духовно-моральних цінностей. При цьому особливість української державницької позиції зумовлена специфічними рисами характеру, що виявляються в українському народному житті, серед яких – емоційність, сентименталізм, чутливість, ліризм, індивідуалізм та прагнення до свободи, неспокій і рухливість (за Д. Чижевським). Поняття процесу державницького виховання українського громадянина визначено через опис цілого спектру ідентифікаційних практик (за М. Шлемкевичем), а саме: «Старосвітський поміщик», «Гоголівська людина», «Сковородянська людина», «Шевченківська людина». За допомогою визначення ідеалу «Шевченківської людини» та, відповідно, його впливу на свідомість учнівської молоді, постає можливим зведення основи для державницького виховання.

У розділі наголошено на тому, що позиція «Я – державник» має виховуватися не лише у навчально-виховному процесі закладів середньої освіти, а й у роботі позашкільних навчальних закладів.

Унаслідок рефлексії наукової літератури, нормативно-правової бази щодо впровадження державницького виховання уточнено сутність ключових понять «нація», «патріотизм», «громадянство», «національне виховання», «патріотичне виховання», «громадянське виховання», «держава».

До визначення терміну «держава» основоположними виявилися три підходи. Перший підхід розглядає державу як певну спільність людей, другий – як політичну форму з сукупністю офіційних органів влади. Найбільш точним є третій підхід, що розглядає державу як організацію політичної влади для населення, яке мешкає на певній території. У зв'язку з цим під поняттям

«державницьке виховання учнівської молоді» ми розуміємо процес впливу вчителів і батьків на учня з метою виховання в нього духовно-моральних цінностей, національно-патріотичних почуттів, громадянськості, формування ідеалу свідомого політичного діяча, який служить народові, що проживає на території, за яку влада несе відповідальність.

За результатами аналізу численної кількості наукових джерел схарактеризовано основні передумови появу й розвитку державницького виховання учнівської молоді. З'ясовано, що державницьке виховання виникло за умови спрямованого поєднання, взаємоузгодження та гармонізації потреб людини у державі. Роль державницького виховання виступає основою для формування змісту, мети та завдань роботи позашкільних навчальних закладів, враховуючи результативність даного процесу та основні ідеї щодо його впровадження.

Отже, сукупність сформульованих нами положень становить теоретико-методологічну основу дослідження, на якій базоване визначення виховного потенціалу позашкільних навчальних закладів для оптимізації системи державницького виховання учнівської молоді.

У другому розділі дисертації «Організація процесу державницького виховання учнівської молоді в умовах позашкільного навчального закладу» представлено сукупність ідей, положень і теорій, що відображають сутність виховного потенціалу позашкільних навчальних закладів для оптимізації системи державницького виховання учнівської молоді.

У ході дослідження виявлено, що позашкільні заклади – це освітньо-виховні установи, що виступають окремим суб'єктом, інститутом, на який покладається процес виховання. В означеному контексті педагоги позашкільних закладів, як інститутів забезпечення виховання, і, зокрема державницького, мають враховувати наступні аспекти: регіон розташування позашкільного закладу (місто чи село), контингент учнівської молоді позашкільного закладу та їх психолого-педагогічні особливості (поліетнічність чи моноетнічність, соціальний статус та конфесійна приналежність), ступінь сприймання загальнолюдських та національних цінностей.

Проведене теоретичне дослідження дало змогу визначити, що ефективність державницького виховання в умовах позашкільних закладів залежатиме від способів та методів реалізації усіх його складових. Так, до шляхів реалізації було віднесено наступні: опрацювання виховних інновацій, підвищення кваліфікації педагогічних працівників позашкільних закладів, а також врахування думки учнівської молоді щодо формування тематичного наповнення програм змістом державницького виховання.

В умовах позашкільних закладів учнівська молодь не просто відтворює те, що засвоює, а й розвиває, доповнює, вдосконалює. Саме в цьому і полягає закон творчої поведінки, що заперечує функціональний підхід до розвитку дитини, до методів позашкільного виховного процесу, що будуються на заохоченні, багатстві вражень, створенні спеціально передбачених і організаційних оптимальних стосунків, які є джерелом продуктивної творчої діяльності та дитячої спільності.

Серед цінностей, на які спрямований процес державницького виховання, державницького виховання провідними обрано наступні: патріотизм як відчуття себе патріотом держави, представником своєї нації, відкритість до представників інших національностей, пошана до їх культур та традицій, відповідальність за власні вчинки і наявність внутрішньої свободи, активність державницької позиції, готовність до прийняття стратегічно важливих рішень, вміння знаходити компроміс у різних ситуаціях.

У процесі дослідження наукової літератури, нормативно-правових документів, нами було з'ясовано, що головним завданням позашкільних навчальних закладів є створення виховного простору, насиченого цінностями державної культури, виховання бережливого ставлення до неї, прагнення до примноження державних надбань (В. Вербицький, О. Литовченко, Г. Пустовіт, Г. Сущенко та ін.). Ціннісне ставлення особистості до держави, суспільства і до самої себе проявляється у таких якостях, як патріотизм, національна самосвідомість, правосвідомість, політична культура, а також культура міжетнічних та міжрелігійних стосунків. Діяльність позашкільних закладів містить усі можливості для оптимізації державницького виховання учнівської молоді. Використовуючи досвід педагогів минулого та науково-технічні інновації сучасності, ефективність діяльності позашкільних закладів для виховання державницьких поглядів в учнівській молоді, нами виокремлено таку діяльність, як туристичний напрям (екскурсії до закладів культури України, до установ керівного державного апарату, до закладів, що сприятимуть розвитку правової культури учнівської молоді), форму виховної роботи «наш гість» – запрошення до бесіди (відеолекторії) представників державної влади, керівників закладів культури, освіти), проектна діяльність (організація та впровадження учнівською молоддю програм, акцій, проектів під керівництвом педагогів позашкільних закладів).

Унаслідок теоретичного аналізу проблеми дослідження ми визначили критерії та показники для вимірювання державницької вихованості, а саме: ціннісно-когнітивний, емоційно-мотиваційний, діяльнісно-вчинковий. Так, ціннісно-когнітивний критерій визначається через знання про духовні, соціально-моральні й політичні цінності держави, здатність учнів застосовувати соціально-моральні знання про стратегії і тактики управління собою та оточенням, уміння аналізувати й оцінювати власну діяльність з урахуванням сучасних національних ідеалів державних діячів. Емоційно-мотиваційний критерій визначається через сформованість національно-патріотичних почуттів, наявність почуття особистої відповідальності за розвиток держави, інтерес до сприйняття себе з позиції «Я – державник». Діяльнісно-вчинковий критерій розкрито через готовність відстоювати інтереси народу й слугувати йому, здійснювати патріотичні вчинки; уміння активізувати та організувати суспільну взаємодію для утвердження духовних, соціально-моральних і політичних цінностей власної держави.

Характеризуючи сформованість рівнів державницької вихованості учнівської молоді, ми спиралися на загальні вимоги щодо їх визначення, зокрема на положення про те, що рівні вихованості мають слугувати індикаторами змін, які відбуваються в учнівській молоді в умовах позашкільних навчальних

закладів; поступовий перехід від одного рівня до іншого має відображати ступінь сформованості уявлень та ідеалів у свідомості, засвоєння отриманої інформації про значення високої національної культури у житті, тобто якісні зміни суб'єктів експерименту. При цьому кожний рівень може тісно взаємодіяти з усіма іншими рівнями. Поетапне формування позиції «Я – державник» в учнівської молоді може сприяти набуттю високого рівня державницької вихованості.

Встановлено, що для високого рівня державницької вихованості учнівської молоді (12,28 % респондентів контрольної групи та 10,38 % експериментальної групи) характерні: повна поінформованість про духовні, соціально-моральні й політичні цінності держави; наявність систематизованих духовних, соціально-моральних знань про стратегії і тактики управління собою та оточенням. У таких учнів сформовано вміння аналізувати й оцінювати власну діяльність з урахуванням наявних національних ідеалів державних діячів; національно-патріотичні почуття яскраво виражаються через любов до рідного краю, Батьківщини. Для учнів, які виявили високий рівень, характерне глибоке почуття особистої відповідальності за розвиток держави, за ухвалення відповідальних рішень щодо утвердження духовних, соціально-моральних і політичних цінностей. У таких учнів чітко простежується прагнення отримувати більше знань про позицію «Я – державник» у різних видах діяльності в навколишньому середовищі; цілковито сформована готовність відстоювати інтереси народу й слугувати йому; спостерігається активність у здійсненні патріотичних вчинків; сформовані навички патріотичної поведінки у суспільстві; наявне вміння активізувати й організувати дії оточення для утвердження духовних, соціально-моральних і політичних цінностей власної держави; чітко простежується прагнення до вдосконалення оточення на предмет утвердження цінностей власної держави.

Для середнього рівня державницької вихованості учнівської молоді (45,16 % респондентів контрольної групи та 46,23 % експериментальної групи) характерні: фрагментарні знання про духовні, соціально-моральні й політичні цінності держави. У таких учнів виявляється здатність до застосовування духовних, соціально-моральних знань про стратегії й тактики управління собою й оточенням; сформовано вміння аналізувати власну діяльність з урахуванням наявних національних ідеалів державних діячів, натомість оцінювати таку діяльність їм вдається не завжди. В учнів, в яких діагностовано середній рівень, частково сформовані національно-патріотичні почуття, інколи можуть спостерігатися їх ситуативні вияви. Почуття особистої відповідальності за розвиток держави в таких учнів сформоване, але їм бракує стабільності щодо прийняття відповідальних рішень стосовно утвердження духовних, соціально-моральних і політичних цінностей. Інтерес до сприйняття себе з позиції «Я – державник» загалом сформований, але в повсякденній діяльності такий інтерес майже не виявляється, хоча його вияв можливий у штучно створених умовах. Також в таких учнів в основному сформована готовність відстоювати інтереси народу та слугувати йому, але іноді спостерігається нестабільність у позиціонуванні себе як особистості в навколишньому середовищі. Учинки таких учнів мають суто формальний характер і ситуативно-позитивні вияви, що можуть іноді спрямовуватися на самоствердження серед оточення. Уміння

активізувати й організувати дії оточення для утвердження духовних, соціально-моральних і політичних цінностей власної держави в таких учнів набуто, але їм бракує сформованості організаційних здібностей для виконання такої діяльності.

Для низького рівня державницької вихованості учнівської молоді (42,11 % респондентів контрольної групи та 43,39 % експериментальної групи) характерні: брак знань про духовні, соціально-моральні й політичні цінності держави. Такі учні не виявляють здатності до застосування духовних, соціально-моральних знань, вони мають уривчасті знання про стратегії й тактики управління собою та оточенням. Уміння аналізувати й оцінювати власну діяльність з урахуванням наявних національних ідеалів державних діячів в учнів, які перебувають на низькому рівні, не сформовані. Для таких учнів характерно скривленість національно-патріотичних почуттів, вони часто виявляють бажання виїхати до іншої держави на постійне місце проживання. Також в учнів з низьким рівнем державницької вихованості спостерігається брак почуття особистої відповідальності за розвиток держави, неспроможність ухвалювати відповідальні рішення для утвердження духовних, соціально-моральних і політичних цінностей держави. Інтерес до сприйняття себе з позиції «Я – державник» у таких учнів недостатньо сформований або його немає зовсім, в них виявлено недостатню готовність відстоювати інтереси народу й слугувати йому. Крім того, у таких учнів, за потреби здійснення патріотичного вчинку, виявляється зверхність і глузування, а іноді й знущання з інших носіїв сформованої позиції «Я – державник», що не відповідає утвердженню духовних, соціально-моральних і політичних цінностей держави. Уміння активізувати й організувати дії оточення для утвердження духовних, соціально-моральних і політичних цінностей власної держави не сформовано, спостерігається нездатність до такого виду діяльності.

Для вивчення динаміки рівнів державницької вихованості нами було використано діагностичний інструментарій (тести й анкети для учнів, батьків, керівників гуртків позашкільних навчальних закладів). Це, зокрема, комплексна діагностика за анкетами («З'ясування обізнаності учнівської молоді з духовними, соціально-моральними й політичними цінностями держави», «З'ясування обізнаності учнів зі стратегіями й тактиками управління собою й оточенням»), тестами («Оцінка вміння учнів аналізувати й оцінювати власну діяльність з урахуванням сучасних національних ідеалів державних діячів», «Готовність відстоювати інтереси народу й слугувати йому», «Діагностика наявності національно-патріотичних почуттів», «Самооцінка рівня наявності почуття особистої відповідальності за розвиток держави»), опитувальниками («Інтерес до сприйняття себе з позиції «Я – державник», «Уміння здійснити патріотичні вчинки»), ситуативними вправами на оцінювання вміння активізувати й організувати дії оточення для утвердження духовних, соціально-моральних і політичних цінностей власної держави та ін.

Під час дослідження також з'ясовано, що зміст, форми та методи державницького виховання залишаються недостатньо розробленими і, отже, виховний вплив педагогів не завжди ефективний. Тому вважаємо, що для вирішення означених проблем потрібно розробити педагогічні умови, що

забезпечували ефективність процесу державницького виховання учнів в умовах позашкільних навчальних закладів.

У третьому розділі «Дослідно-експериментальна робота з перевірки педагогічних умов державницького виховання учнівської молоді у позашкільних навчальних закладах» теоретично обґрунтовано педагогічні умови державницького виховання учнівської молоді у позашкільних навчальних закладах, подано хід, методичне забезпечення та результати педагогічного експерименту.

Визначено, що педагогічні умови для державницького виховання учнівської молоді у позашкільних закладах освіти – це система, яка має відповідну мету – забезпечення високого рівня державницької вихованості учнів. На основі аналізу та узагальнення отриманих експериментальних даних обґрунтовано такі умови: забезпечення позитивної мотивації та установки на формування позиції «Я – державник» в процесі діалогової взаємодії вихователя з вихованцем; застосування різноманітних форм та методів виховної роботи відповідно до ступеня активності громадянської позиції та інтелектуальних якостей учнівської молоді; реалізація стосунків у системі «вихователь – вихованці – батьки» з урахуванням специфіки організації політичної влади для населення, яке мешкає на певній території.

В основу представлених умов покладено такі загальнопедагогічні принципи: науковості; систематичності й послідовності; доступності; цілеспрямованості; оптимального поєднання всіх форм організації навчально-виховного процесу; зв'язку з життям; свідомості та активності учнівської молоді; наочності; міцності знань, умінь і навичок; індивідуального підходу; гармонізації процесу навчання; мотивації; розвивального навчання; єдності педагогічних вимог; комплексного та ціннісного підходів; єдності свідомості й поведінки; виховання особистості в колективі; позитивного наслідування; практичної спрямованості; керівної ролі викладача у вихованні в позашкільних навчальних закладах. Серед специфічних принципів державницького виховання учнівської молоді виокремлено: принцип інноваційності та відкритості; принцип раціонального поєднання традиційного й інноваційного у навчально-виховному процесі.

Формування позиції «Я – державник» у учнівської молоді, що полягає у її природній спрямованості від несвідомого до усвідомленого, зумовлює необхідність побудови систематичної роботи педагогічного працівника у напрямі державницької позиції – від їх неусвідомленого прояву до усвідомленої оцінки і позитивної зміни та трансформації.

Дослідницько-експериментальна робота організована відповідно до основних вимог щодо проведення педагогічного експерименту (Ю. Бабанський, С. Гончаренко, Н. Кузьміна, В. Сластьонін та ін.). На різних етапах роботи взяли участь науково-педагогічні працівники, керівники позашкільних навчальних закладів та їхні заступники, 220 учнів.

Змістовний аспект основного етапу формувального експерименту полягав у залученні учнівської молоді до активного соціально-виховного процесу засобами тренінгу та розвитку критичного мислення, спрямованого усвідомлення реальних потреб нашої держави та діяльності людей, які

обирають певні професії, що важливі для розбудови нашої країни. На цьому етапі спостерігалися певні зміни – розвивалася уява, творчість, активізувався словниковий запас, виникали асоціативні зв'язки між змістом державницького виховання та життєвим досвідом учнівської молоді. У ході педагогічної роботи було використано спеціальні завдання, спрямовані на корекцію способів взаємодії з людьми інших культур. Під час виконання завдань в учнів відбувалося розширення мотивів, розвивалася державницька позиція.

За результатами проведеного дослідження нами було встановлено, що в експериментальній групі суттєво збільшилася кількість учнів, які належали до середнього та високого рівнів державницької вихованості, та зменшення їх кількості на низькому рівні. Так, якщо до експерименту низький рівень становив 43,39 % респондентів, то після експерименту – 5,66 %. Середній рівень до експерименту налічував 46,23 %, то після експерименту – 54,72 %, високий рівень до експерименту – 10,38 %, після експерименту – 39,62 % (таблиця 1). Отже, низький рівень державницької вихованості в експериментальній групі зменшився на 37,73 %, середній рівень збільшився на 8,49 %, тоді як на високому рівні відбулося збільшення на 29,24%.

Таблиця 1

Рівні державницької вихованості учнівської молоді за результатами констатувального та формувального етапів експерименту

Рівні	Контрольна група				Динаміка	Експериментальна група				Динаміка
	На початку експерим.		На кінець експерим.			На початку експерим.		На кінець експерим.		
	Абс. числа	%	Абс. числа	%		Абс. числа	%	Абс. числа	%	
Високий	14	12,28	15	13,16	+0,88	11	10,38	42	39,62	+29,24
Середній	52	45,61	53	46,49	+1,08	49	46,23	58	54,72	+8,49
Низький	48	42,11	46	40,35	-1,76	46	43,39	6	5,66	-37,73

У контрольній групі аналогічних суттєвих змін у динаміці рівнів державницької вихованості не зафіксовано. За результатами експерименту доведено, що на низькому рівні залишилися 40,35 % учнів, на середньому – 46,49 % учнів, на високому – 13,16 % учнів. Цим підтверджується ефективність розроблених педагогічних умов державницького виховання учнівської молоді у позашкільних навчальних закладах.

Згідно з отриманими результатами щодо рівнів державницької вихованості учнівської молоді в експериментальній і контрольній групах підсумовано, що в контрольній групі рівень сформованості державницької вихованості не істотно підвищився із низького до середнього.

Кількісний аналіз даних свідчить про суттєві зміни в результатах експериментальної групи: встановлено позитивну динаміку зростання рівнів державницької вихованості.

Унаслідок порівняльного аналізу державницького виховання учнівської молоді в позашкільних навчальних закладах в експериментальній та контрольній групах на початку експерименту й після його завершення констатовано підвищення рівня цього напрямку виховання, що доводить ефективність розроблених педагогічних умов.

ВИСНОВКИ

У межах наукового пошуку виконано теоретичне й експериментальне дослідження проблеми державницького виховання учнівської молоді в умовах позашкільного навчального закладу. Отримані результати слугують підставою для низки вмотивованих висновків.

1. Проаналізовано історико-педагогічний аспект державницького виховання та схарактеризовано сутність поняття «державницьке виховання». На основі теоретичного аналізу проблеми уточнено, що упродовж історичних етапів розвитку виховний процес набув суттєвих змін. Зазначено, що виховна система сьогодення спрямована на розвиток компетентності, творчості, інтелігентності, духовно-морального потенціалу. Так, виховання людини, яка є представником своєї держави, є складним і довготривалим процесом. Встановлено, що підвищення рівня виховного впливу значно сприятиме покращенню людських якостей та міцності держави.

Аналіз наукових джерел доводить, що в умовах сьогодення вагоме значення має державницьке виховання у діяльності позашкільного навчального закладу. Подолання даної проблеми дає змогу усунути протиріччя між необхідністю створення ефективних педагогічних умов і браком належного науково-теоретичного обґрунтування цього процесу. У цілому здійснений аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що при вирішенні даної проблеми необхідно зосереджувати увагу на виконанні окремих завдань позашкільного навчального закладу, а саме: зміст спеціальної підготовки педагогів до державницького виховання; широке впровадження інтерактивних технологій та методів у процесі реалізації державницького виховання. Наголошено, що комплексний підхід до розв'язання даної проблеми сприятиме покращенню розвитку державницької вихованості учнівської молоді.

Теоретико-методологічний аналіз наукових праць дав змогу схарактеризувати сутність поняття «державницьке виховання». Так, «державницьке виховання» представлено як процес впливу вчителів і батьків на учнів з метою виховання в них духовно-моральних цінностей, національно-патріотичних почуттів, громадянськості, формування ідеалу свідомого політичного діяча, який служить народу, що проживає на території, за яку влада несе відповідальність.

2. Досліджено виховний потенціал позашкільних навчальних закладів для оптимізації системи державницького виховання учнівської молоді. Унаслідок осмислення фахової літератури з проблеми дослідження та практичного досвіду визначено, що з огляду на реалії сьогодення, виховний потенціал позашкільних навчальних закладів полягає у створенні необхідних умов для оновлення виховного процесу, що має сприяти подальшому

вдосконаленню навчально-виховного процесу позашкільного навчального закладу до впровадження державницького виховання.

3. Визначено критерії, показники й рівні державницької вихованості в учнівської молоді. Критеріями державницької вихованості є: ціннісно-когнітивний (знання про духовні, соціально-моральні та політичні цінності держави, здатність реалізовувати соціально-моральні знання); емоційно-мотиваційний (сформованість національно-патріотичних почуттів, наявність почуття особистої відповідальності за розвиток держави, інтерес до сприйняття себе з позиції «Я – державник»); діяльнісно-вчинковий (готовність відстоювати інтереси народу й служити йому, здійснювати патріотичні вчинки; уміння активізувати й організувати дії оточення для утвердження духовних, соціально-моральних і політичних цінностей власної держави). Відповідно до зазначених критеріїв і показників, а також за результатами тестування та анкетування учнівської молоді, яка відвідує позашкільні навчальні заклади, визначено рівні державницької вихованості (високий, середній, низький) та надано їх детальну характеристику.

4. Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови державницького виховання учнівської молоді у позашкільних навчальних закладах. Так, у нашому дослідженні виокремлено наступні педагогічні умови: забезпечення позитивної мотивації та установки на формування позиції «Я – державник» в процесі діалогової взаємодії вихователя з вихованцем; застосування різноманітних форм та методів виховної роботи відповідно до ступеня активності громадянської позиції та інтелектуальних якостей учнівської молоді; реалізація стосунків у системі «вихователь – вихованець – батьки» з урахуванням специфіки організації політичної влади для населення, яке мешкає на певній території.

Для впровадження педагогічних умов обрано як групові, так і індивідуальні форми роботи, що було урізноманітнено іграми, бесідами, вправами тощо. Серед ефективних занять виокремлено практичні заняття патріотичної спрямованості, брифінги, семінари, круглі столи, конференції, тощо, а також такі форми роботи, як акція «Сім чудес України», перегляд та обговорення кінофільмів; соціально-виховний проект «Дослідник чудес», цикл тренінгових вправ, спрямованих на розвиток критичного мислення «Державник-fast».

Порівняльний аналіз результатів експерименту довів, що в учнів, які знаходилися у експериментальній групі, після проведення роботи зафіксовано позитивну динаміку високого рівня, що зріс на 29,24 %. Учні, що знаходилися на середньому рівні, продемонстрували певні позитивні зміни (+8,49 %). Кількість учнів, що були на низькому рівні державницької вихованості, суттєво зменшилася на 37,73 %. У контрольній групі суттєвих змін не зафіксовано, після проведення роботи спостерігалось незначне зменшення кількості учнів, що знаходилися на низькому рівні (-1,76 %).

Проведене дослідження не вичерпало всіх аспектів теоретичного та методичного пошуку розв'язання проблеми державницького виховання учнівської молоді.

Подальшого вивчення потребують питання, пов'язані з процесом формування досвіду у прояві позиції «Я – державник». Перспективою подальших досліджень є лонгitudні дослідження зростання рівнів державницького виховання в умовах розбудови України як європейської держави, розширення експериментальної роботи відповідно специфіки закладів освіти та їх виховного потенціалу.

Зважаючи на актуальність досліджуваної теми, *рекомендовано*: запровадити у роботу позашкільних закладів освіти тренінгові вправи та спеціальні методики державницького виховання, передбачити в системі підвищення кваліфікації вчителів семінари «Особливості державницького виховання учнівської молоді», «Форми і методи державницького виховання».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях (у тому числі ті, які індексуються в науково-метричних базах)

1. Сеник, А. М. (2015). Теоретичні аспекти визначення поняття «державницьке виховання учнівської молоді». *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького*. № 1 (4), 365-371.
2. Сеник, А. М. (2015). Державницьке виховання учнівської молоді на основі національно-патріотичних поглядів Б. Лепкого. *Вісник Луганського Національного університету імені Тараса Шевченка*. № 7 (296), 61-63.
3. Сеник, А. М. (2016). Виховний вплив позашкільних закладів на оптимізацію державницького виховання учнівської молоді. *Вісник Дніпропетровського університету імені А. Нобеля*. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. № 1 (11), 106-111.
4. Сеник, А. М. (2016). Наукові підходи до процесу формування державницької позиції молоді в умовах позашкільного навчального закладу: теоретичні та практичні аспекти. *Педагогічні науки: зб. наук. праць*. Херсон, Вип. LXIX. Т. 2, 64-69.
5. Сеник, А. М. (2017). Критерії, показники та рівні державницької вихованості учнівської молоді: діагностичний інструментарій для виховної роботи в позашкільних навчальних закладах. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького*. № 1 (18), 272-278.
6. Сеник, А. М. (2017). Формування державницької позиції учнівської молоді позашкільних навчальних закладів як виховна система. *Педагогічний часопис Волині : науковий журнал*. Луцьк : СНУ імені Лесі Українки. № 3 (6), 28-36.
7. Сеник, А. М. (2018). Виховання державницького ідеалу в учнівської молоді засобами проектної діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : збірник наукових праць*. Запоріжжя КПУ, № 60. Т. 1, 148-152.

Публікації у наукових періодичних виданнях інших держав

8. Senik, A. M. (2016). Formation of pupil's position «I am the statist» in extracurricular educational institutions in Ukraine: diagnostic research results. *Nowoczesna edukacja: filozofia, innowacja, doswiadczenie*. Nr 4 (48). Lodz : Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki i Umiejetnosci, 15-21.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

9. Сеник, А. М. (2016). Позашкільна освіта і державницьке виховання як зразок самовизначення учнівської молоді. *Людина в умовах мінливості соціокультурного простору: духовно-практичний вимір* (м. Мелітополь, 3-4 червня 2016 р.). Мелітополь, Ч. П. Освіта як простір творення прецедентів і зразків самовизначення, 191-193.

10. Сеник, А. М. (2016). Формування державницької свідомості учнівської молоді в умовах позашкільних закладів як педагогічна проблема. *Тенденції розвитку психології та педагогіки: матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції* (м. Київ, 4-5 листопада 2016 р.). Київ, 51-53.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

11. Сеник, А. М. (2016). Актуальність ідей Б. Хмельницького у системі державницького виховання сьогодення. *Еврика: наук.-практ. журнал*. Мелітополь. № 1 (3), 51-53.

12. Сеник, А. М. (2016). Позашкільні заклади як інститут забезпечення державницького виховання: експериментальне дослідження. *VZDELÁVANIE A SPOLOČNOSŤ medzinárodný nekonferenčný zborník*. Vydala: Prešovská univerzita v Prešove, 390-394.

АНОТАЦІЇ

Сеник А. М. Державницьке виховання учнівської молоді в умовах позашкільного навчального закладу. – Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Київ, 2019.

Дисертацію присвячено актуальній темі державницького виховання учнівської молоді в умовах позашкільного навчального закладу.

У дослідженні уперше теоретично обґрунтовано і розкрито зміст процесу державницького виховання учнівської молоді у позашкільних навчальних закладах; виявлено педагогічні умови державницького виховання учнівської молоді у позашкільних навчальних закладах; розкрито сутність поняття «державницьке виховання учнівської молоді»; визначено критерії, показники й рівні державницької вихованості. Уточнено зміст понять «нація», «патріотизм», «громадянство», «національне виховання», «патріотичне виховання» та ін.

На підставі проведеного дослідження підготовлено навчально-методичні матеріали, перевірено результативність тренінгових вправ, з'ясовано діагностичний інструментарій для організації процесу державницького виховання учнівської молоді.

Ключові слова: державницьке виховання, учнівська молодь, позашкільні навчальні заклади, виховний процес, педагогічні умови, форми і методи державницького виховання.

Сеник А. М. Государственническое воспитание учащейся молодежи в условиях внешкольного учебного заведения. – Квалификационная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля, Киев, 2019.

Диссертация посвящена актуальной теме государственнического воспитания ученической молодежи в условиях внешкольного учебного заведения.

В исследовании впервые теоретически обосновано и раскрыто содержание процесса государственного воспитания учащейся молодежи во внешкольных учебных заведениях; выявлено педагогические условия государственного воспитания учащейся молодежи во внешкольных учебных заведениях; раскрыто сущность понятия «государственническое воспитание ученической молодежи»; определены критерии, показатели и уровни государственнической воспитанности. Уточнено содержание понятий «нация», «патриотизм», «гражданство», «национальное воспитание», «патриотическое воспитание» та ін.

На основании проведенного исследования подготовлены учебно-методические материалы, проверено результативность тренинговых

упражнений, определен диагностический инструментарий для организации процесса государственного воспитания учащейся молодежи.

Ключевые слова: государственноческое воспитание, ученическая молодежь, внешкольные учебные заведения, воспитательный процесс, педагогические условия, формы и методы государственноческого воспитания.

Senyk A. M. State education of pupils in the conditions of an out-of-school educational institution. – Manuscript.

The thesis for obtaining scientific degree of candidate of pedagogical sciences, speciality 13.00.07 – Theory and Methods of Education. – Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Kyiv, 2019.

The dissertation is devoted to the actual theme of state education of pupils in the conditions of an out-of-school educational institution.

Scientific novelty and theoretical significance: for the first time, the content of the process of state education of pupils in extracurricular educational institutions was substantiated and disclosed theoretically; pedagogical conditions of state education of students in extracurricular educational institutions were identified and substantiated (provision of positive motivation and setting for the formation of the position «I am a statesman» in the process of dialogue between teacher and pupil; application of various forms and methods of educational work, taking into account the degree of activity of a civic position and intellectual qualities of student youth); criteria, indicators and levels of state education in pupils' youth are defined; the content of the notions «nation», «patriotism», «nationality», «national education», «patriotic education», «civic education», the author's definition of the concept of «state education of pupils' youth» has been proposed; the contents, forms, methods of pedagogical influence in the conditions of work have been further developed out-of-school educational institutions aimed at increasing the efficiency of the state education process.

The developed conditions are based on the following general pedagogical principles: scientific; systematic and consistent; accessibility; purposefulness; optimal combination of all forms of organization of educational process; connection to life; awareness and activity of the student youth; clarity; strength of knowledge, skills and abilities; individual approach; harmonization of the educational process; motivation; developmental training; unity of pedagogical demands; integrated and value-based approaches; unity of consciousness and behavior; education of personality in the group; positive imitation; practical orientation; leadership role of the teacher in education in out-of-school educational establishments.

Among the specific principles of state education of student youth are: the principle of innovation and openness; the principle of rational combination of traditional and innovational in the educational process.

Formation of the position "I am a statesman" in student youth, which consists in its natural orientation from the unconscious to the conscious, condition the necessity of the construction of a systematic work of the pedagogical worker in the direction of the state position - from their unconscious manifestation to conscious evaluation and positive change and its transformation.

During the research we found that the out-of-school educational establishments are educational institutions that act as a separate entity, an institution that relies on the upbringing process. In this context, teachers of the out-of-school educational establishments, such as educational institutions, and, in particular, of state institutions, should take into account the following aspects: the location of the out-of-school educational establishments (city or village), the contingent of out-of-school students and their psychological and pedagogical features (poly-ethnicity or mono-ethnicity, social status and confessional belonging) as well as the degree of The defined criteria, indicators and levels of state education in student, youth perception of human and national values.

The study identifies the criteria of state education: value-cognitive (knowledge of the spiritual, socio-moral and political values of the state, the ability to implement socio-moral knowledge); emotional-motivational (formation of national-patriotic feelings, presence of a sense of personal responsibility for the development of the state, interest in perceiving oneself from the position of "I am a statesman"); activity-action (readiness to defend the interests of the people and serve them, to carry out patriotic actions; the ability to activate and organize the actions of the people among to promote the spiritual, socio-moral and political values of their own state). In accordance with the above criteria and indicators, as well as the results of testing and questioning of pupils attending out-of-school educational establishments, the levels of state education (high, medium, low) were determined.

The analysis of scientific sources proves that in the conditions of today's state of education the activity of an out-of-school educational institution is of great importance. Overcoming this problem makes it possible to eliminate the contradiction between the need of creation of effective pedagogical conditions and the lack of proper scientific-theoretical reasoning of this process. On the whole, the analysis of the scientific and pedagogical literature shows that in solving this problem it is necessary to focus on the fulfillment of certain tasks of an out-of-school educational institution, namely: the content of special training of teachers for public education; widespread introduction of interactive technologies and methods in the process of realization of public education. It is emphasized that a combined approach to solving this problem will help to improve the development of state education of student youth.

Theoretical and methodological analysis of scientific works made it possible to characterize the essence of the concept of «state education». Thus, «state education» is presented as a process of influence of teachers and parents on students in order to educate them the spiritual and moral values, national-patriotic feelings, citizenship, and formation of the ideal of a conscious politician who serves to the people living on the territory for which political authorities are responsible.

Given the relevance of the topic under study, it is recommended to: introduce training exercises and special methods of state education into the work of out-of-school institutions of education, and provide for the training of teachers of the seminar «Peculiarities of State Education of Student Youth» in the system of professional development of teachers.

The practical significance of the results of the study is to develop educational and methodological materials for raising the level of formation of the position «I am

a statesman» in the student youth; development and implementation of methodological recommendations «Peculiarities of the state education of pupils' youth» for teachers of out-of-school educational institutions, teachers, psychologists working with student young people; approbation of training exercises and special methods of state education, etc.

Key words: state education, pupils' youth, post-secondary educational institutions, educational process, pedagogical conditions, forms and methods of state education.

Підписано до друку 20.08.2019 р. Формат 60х86/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 1,16. Тираж 100 примірників. Замовлення № 2887.

Надруковано ФО-П Однорог Т. В.
72313, м. Мелітополь, вул. Героїв Сталінграда, 3а, тел. (098) 243 96 51
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавництв, виробників і розповсюджувачів видавничої продукції від
29.01.2013 р. серія ДК № 4477